

Tekst: Lars Nilssen

CANADARØYA som bekjempet terrorister

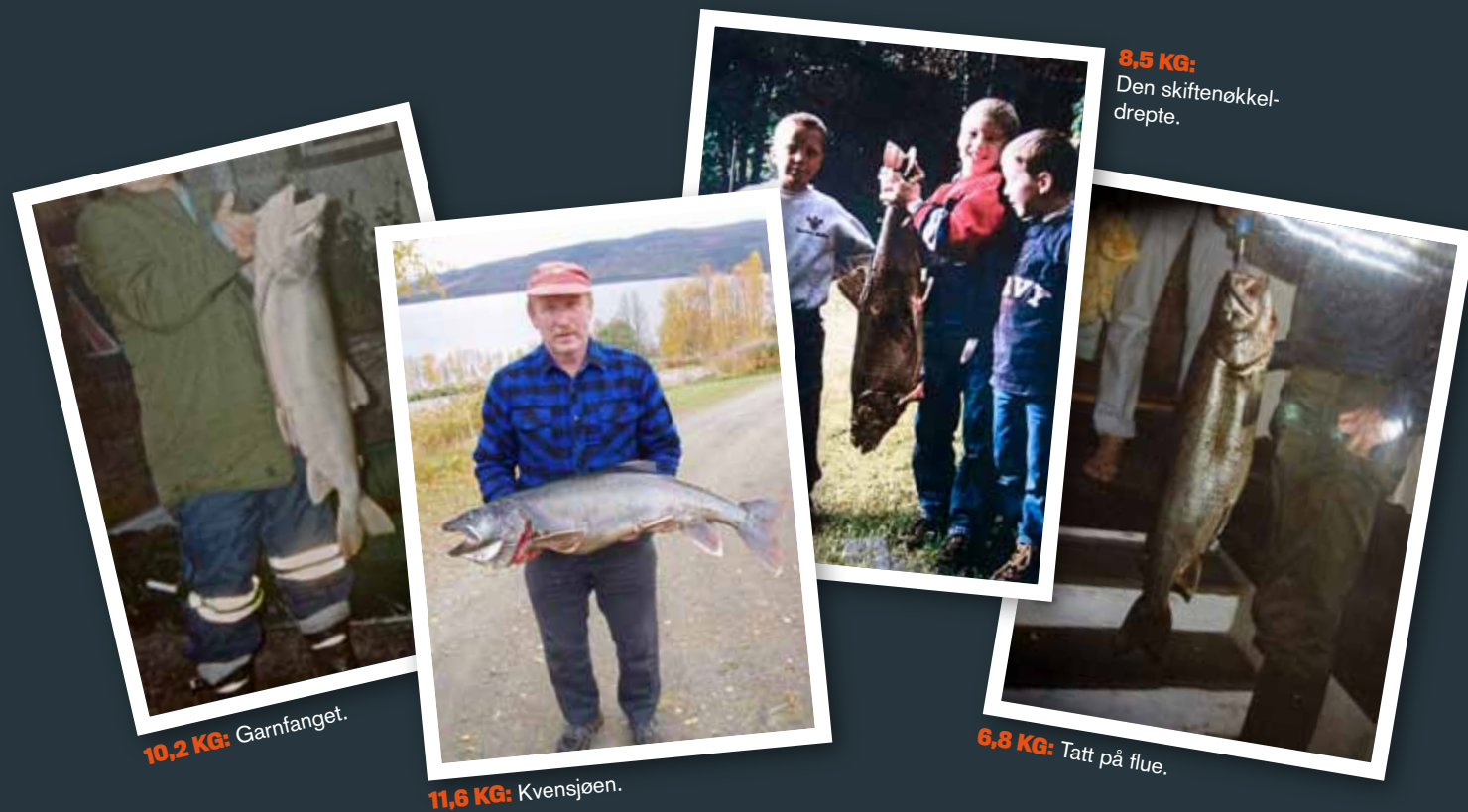
En illstint bonde fra Smøla dumpet 21. desember 1972 seks fat giftige plantemidler i Maridalsvannet. Hendelsen forårsaket på underlig vis at Oslos hoveddrikkevannskilde i dag huser gigantiske Canadarøyer.

NR. 5 - 1947: Asitatu ribusam qui sequi derum aceati quat et quibust, nobis est aut aperia.

NR. 5 - 1947: Asitatu ribusam qui sequi derum aceati quat et quibust, nobis est aut aperia.

NR. 5 - 1947: Asitatu ribusam qui sequi derum aceati quat et quibust, nobis est aut aperia.

21. DESEMBER 1972: «JEG vil ha 540.000 kroner straks. Hvis ikke forgifter jeg Oslos drikkevann». Statssekretær Magne Bondevik ved statsministerens kontor trodde ikke sine egne ører da han fikk denne telefonbeskjeden på formiddagen torsdag 21. desember 1972.

Svein Severin Haugen kom til Smøla i 1965 og satte straks i gang med dyrking av store myrområder. Han skaffet seg husdyr, begynte med oppdrett av griser og dyrket store mengder korn. Da momsens ble innført i 1969 begynte problemene. Han klarte ikke de økonomiske forpliktelsene sine og måtte gi opp gårdsdriften. Han la skylda på Staten. I hans øyne hadde de tatt fra han 1 million kroner, penger han ville ha tilbake. Etter diverse henvendelser til et byråkrati som selvsagt ikke etterkom mannens krav, planla han sin hevn. Mandag 18. desember fyrte han opp traktoren sin og satte kursen mot hovedstaden. På tilhengeren hadde han seks fat med plantegiften bladon, som i konsentrert form er livsfarlig selv ved berøring.

Torsdag morgen 21. desember for 40 år siden ankom Svein Maridalen. Han plasserte tilhengeren slik at fatene med gift kunne dumpes ut i Skjærsvjelva ved å sette foten på utløsermekanismen til traktortilhengeren. Før han tok telefonen til statsministerens kontor slo han hull på tankene med øks.

Bondevik, som først trodde mannen var en partikollega fra hjemstedet, skjønnte fort at han var djevelens utsending som mente alvor heller enn en Guds engel. Han ringte umiddelbart politiet og snart var det storutrykning fra Victoria Terrasse.

Da politiet ankom Hammeren, der Skjærsvjelva renner ut i Maridalsvannet, sto Haugen og ventet med foten på

utløserpedalen og en hagle i nevene. Han hevet geværet og ropte etter cash. Da det gikk opp for han at Politiet ikke hadde med seg så mye som en tusenlapp, trakk han pedalen til bunns. Lasteplanet hevet seg, tønnene veltet og en bekk av giftig væske rant ned i vannet før Haugen ble overmannet, lagt i jern og ført til politistasjonen.

Den bisarre hendelsen dekket forsiden på VG dagen etter. Panikken bredte seg. Vannet ble testet flere ganger i timen i ukene etter, men noen antydning til forgiftning ble aldri påvist. Vanninntaket ligger på 35 meters dyp i andre enden av Skjærsvjelvas innsjø. Enten var giften tynnet ut til det ugjenkjennelige da den nådde inntaket, eller den kom aldri i nærheten av det. Hvilke skader den forårsaket på fisk og innsektsliv vet ingen.

SMØLABONDENS DESPERATE HANDLING VISTE

hvor sårbar og utsatt en drikkevannskilde er for sabotasje. Og han var ikke alene om å bruke nettopp dette som offer for hevn eller gjennomføring av originale ideer. På slutten av 60-tallet fikk politiet i New York i siste liten stoppet en gjeng syrehuer, som hadde planene klare og det de trengte for å helle fem liter flytende LSD i drikkevannskilden til verdensmetropolen. Hele New York på tripp samtidig ville endre verden til det bedre, var deres motiv.

Drikkevannforgiftninger var i tiden. Tidlig 70-tall var årene da terrorisme som politisk maktmiddel, så dagens lys. Det måtte lages en plan for hvordan oppdage eventuelle fremtidige giftutslipp, utført av gæringer eller terrorister som ikke ønsket oppmerksomhet eller opererte i nattens mulm og mørke.

SMÅFISK ER SPESIELT FØLSOMME for dramatiske endringer av vannkvaliteten. Planen om et akvarium inne hos Vannverket med konstant vanntilførsel fra samme dyp og sted drikkevannet til Oslo ble hentet, var genial. Den innebar også at vannet, som skulle renne gjennom akvariet, ble hentet inn 10 timer i forkant av vannforsyningen. Døde småfiskene, et tegn på at noe alvorlig galt var på gang, hadde en dermed buffer nok til å stoppe en eventuell katastrofe.

Akvariet var ferdig i 1975, samme år som 1000 øyerogn av Canadarøye ble innført til Norge fra et klekkeri ved Østersund i Sverige. Innførselen skjedde sammen med et større antall bekkerøyer og splake, som er en kryssing mellom de to artene. De fremmede fiskene skulle bl.a. brukes i et forskningsprosjekt om den sure nedbørens virkning på fisk. Norsk Institutt for Vannforskning (NIVA) var ansvarlig for prosjektet med forsker Magne Grande i spissen. På den tiden hadde også de lokaler ikke langt fra Oset i Maridalen og var nærmest nabo med Oslo Vannverk.

På 35 meters dyp er vanntemperaturen rundt 4 grader det meste av året, noe som er langt lavere enn trivselstemperaturen til de artene som levde naturlig i Maridalsvannet. Canadarøya derimot, stortrives i kaldt vann. Da den også er svært lite tolerant for forurensning og annen form for forurensning, var den ypperlig egnet som varselsfisk i antiterrorrens tjeneste. Snart svømte 20 nyfødte canadarøyer rundt i det nye akvariet og ble observert titt og ofte.

SMÅFISKENE FRA NIVA BLE snart for store for akvariet.

Roy Jensen, da ansatt hos Vannverket, hadde oppsyn

med prosjektet. Da fiskene måtte byttes ut med et yngre kull, tok han kontakt med leverandøren opp i gata og spurte hva han skulle gjøre med den første gjengen med varslere. Da han ikke fikk noe entydig svar, falt det naturlig å la de leve videre. Og slik havnet de første Canadarøyene i Maridalsvannet, satt ut av Vannverket selv. To år etter ble prosedyren gjentatt, før NIVA anbefalte å sette de forvokste fiskene i Akerselva heller enn i vannet. Da kvartkilosfiskene ble satt ut, var det ingen som tenkte på at de kunne bli 40 år gamle og 40 kilo tunge.

PÅ BEGYNNELSEN AV 80-ÅRENE bygde NIVA et klekkeri og foringsanlegg for de nye artene ved det gamle vanninntaket på Oset, i de samme lokalene OFA nå har etablert et anlegg for klekking og foring av sjørret og lakseunger til utsetting i Akerselva. Her hadde NIVA Canadarøyer i oppdrett i forskningens tjeneste i 10 år. NIVA-anlegget lå ved bredden av Maridalsvannet, og vannforsyningen var konstruert slik at det ikke var umulig for en og annen småtass å komme seg ut i frihet. Vannet ble dermed trolig foret med et lite antall nye Canadarøyer gjennom hele 80-tallet. I tillegg var det ingen tvil om at de første fiskene trivdes som plassen i egget, og begynte å formere seg.

Maridalsvannet er som skapt for arten, som på amerikansk heter Lake Trout. Den er den mest utpregede rovfisken av laksefiskene og sjøen huser enorme mengder laue, mort og krøkle – en yndet munnfull også for storørreten. Den har også store dyp (47 meter på det dypeste), som fiskene kan søke ned på når overflatevannet blir for varmt om sommeren.

NR. 5 - 1947: Asitatu ribusam qui sequi derum aceati quat et quibust, nobis est aut aperia.

NR. 5 - 1947: ribusam qui sequi derum aceati quat et quibust, nobis est aut aperia.

DET HAR ALLTID BLITT fisket i Maridalsvannet, selv om det har vært forbudt i 100 år. Tidligere drev gårdene og folk bosatt på Korsvoll, Grefsen og Kjelsås et visst matauk med garn og annen faststående redskap, og lystring av gyteørret om høsten var et kjent fenomen. Vaktene så gjennom fingrene med aktiviteten, så lenge den ikke utartet seg og utgjorde noen trussel for vannkvaliteten.

Etter hvert kom også en og annen sportsfisker på tanken om at vannet trolig var en gullspot om en skulle jakte store eksemplarer. Jeg leide hytte av Løvenskiold i Maridalen fra 1983 til 2009, og det innrømmes herved at også jeg mer enn en gang kastet både sluk og flue fra Nestangen i grålysnungen like etter isgang. Var halvparten av historiene jeg hørte fra de fastboende sanne, var det verdt et forsøk.

Som de fleste andre som prøvde seg, fikk jeg ingen ting, men det var noen som tydeligvis hadde mer dreis og iver på sakene enn meg.

ETTER AT VI SATTE drikkevannsrestriksjonene i Oslo på dagsorden gjennom tjuvfiskestuntet på LarsogLarsBloggTV i fjor sommer, er jeg blitt kontaktet av flere som har historier å fortelle fra Maridalsvannet. Denne e-posten er en av dem:

«En tidligere kollega av meg, Lasse Svendsen, fisket canadarøye i Maridalsvannet på 80-tallet. Lasse var en god fisker, og han sto på den tiden som innehaver av norgesrekorden for røye tatt på flue. I Maridalsvannet derimot gikk det i sluk fra land. Etter hva jeg minnes var den største canadarøya han tok der på 7,7 kg. Kanskje har jeg drømt akkurat vekta, men at det var fisk på over 5 kg, det er helt

sikkert.

En dag, jeg tror det må ha vært i 89 eller 90, en av de siste dagene i april, kom Lasse aldri hjem fra fisketur. Han døde på post, på tangen vest for utløpet av Skarselva, med en kjempørret ved siden av seg. (Jeg spurte aldri om hvor stor ørreten var, det var ikke viktig)»

En trist og vakker historie, som bekrefter ryktene jeg begynte å høre om canadarøyer et par år etter jeg begynte å leie Hammernhytta.

I 2002 HADDE ROY Jensen oppsyn med filteret i enden av den kilometerlange tunellen, som leder Oslovannet inn til vannrenseanlegget i sørenden av sjøen. Filteret hindrer fisk og gjenstander å komme inn i renseriet. I det lille bassenget foran gitteret jaget det som skulle vise seg å være en canadarøye på 8,5 kilo, rundt etter krøkle. Roy fikk avlivet den med det eneste verktøyet han hadde tilgjengelig – en skiftenøkkel! Trofifisken ble avbildet og fortært, men hodet ble sendt inn til Universitetet i Oslo. Analyse av øresteinene (otolittene) viste at fisken var 22 år gammel. Den var visstnok ikke særlig god på smak og var hvit i kjøttet.

Lasse Svendsen var bare en av et knippe slukfiskere, som utover 80-tallet spesialiserte seg både på artens vandringsmønster i vannet og hvor & når en måtte fiske for å unngå vaktene. Etter at vaktholdet ble skjerpet og den eldre generasjon tjuvfiskere forsvant, har stangfisket dabbet av. Men fortsatt fiskes det tidvis med grovmaskete garn (55mm) av karer som vet hvor og når det er mulig å kan komme i kontakt med storfisken. Grytidlig om morgenen 30. april 2006

ble det trukket to garn av en kar, som har fisket i vannet siden barndommen. Fire canadarøyer hadde gått i maskene. Den minste var 4,1 kilo, den største 6,4. Samme mann tok samme år en på over 9 kilo i det isen gikk og fikk sent i november 2008 et eksemplar på 8,5 kilo.

Den største fisken mine undersøkelser foreløpig har avslørt, ble garnfisket i 2002 og er på hele 10,2 kilo (se bildet), men jeg er på sporet av å bekrefte norgesrekorden; en gigant over 12 kilo.

I LØPET AV ÅRET revideres de rigide drikkevannsrestriksjonene, som forbyr fiske i Maridalsvannet og 24 andre bynære vann i Osloområdet.

Hovedstaden har et storfiskhabitat i sitt geografiske sentrum, som kan bli åpnet for sportsfiske allerede neste år. Om så må fisket reguleres slik de store canadarøyene blir tatt vare på, en unik verdi som ble til takket være en Smølabondes desperasjon, Vannverkets oppfinnsomhet, NIVAs lokalitet og forskernes nysgjerrighet. Moderne fiskeregler med størstemål og fangstbegrensninger bør praktiseres. Med et allerede godt organisert oppsyn, som kan gjøre mer fornuftige ting enn dagens praksis med å jage folk fra strandsonen, er bordet duket for en ny spennende storfisklokalitet så sentralt at det nesten er komisk.

Og Maridalsvannet kan by på gigaeksemplarer også av andre arter. Jeg kan med sikkerhet hevde at her svømmer potensielle norgesrekorder av både gjedde og abbor, og vannet har en unik storørrestamme, som danker ut det meste av hva som finnes i resten av Osloområdet. ●

Candarøyas Norgeshistorie

Den importerte fisken har vært her siden 1972. Aggressiv adferd i gytetiden gjør at den burde være mulig å narre på flue.

I 1972 BLE ET parti yngel innført fra Sverige og satt ut i et vassdrag i Nordli i Nord-Trøndelag. Tre år senere kom 1 000 øyerogn til Oslo fra Østersund, som ledd i et forskningsprosjekt i regi av Norsk Institutt for Vannforskning (NIVA). Etter 10 års oppdrettstilværelse ved bredden av Maridalsvannet og etter hvert også på OFA-anlegget i Sørkedalen, ble den første offisielle utsettingen foretatt i Lutvann 31. november 1985. Det ble satt ut 75 canadarøyer med alder 2+. Gjennomsnittstørrelsen var 300 gram og 33 cm. Fiskene var avkom etter de importerte svenskene, som hadde sitt opphav fra Lake Superior i Canada.

I 1987 og 1988 år ble fisken satt ut i Nøkle vann i Oslo. Da i et betydelig større antall enn i Lutvann (400 + 400). Maridalsvannet fikk også sine doser, selv om dette ikke oppført i et eneste offentlig dokument.

Da arten ble forbudt i Norge i 1992 havnet «restopplaget» i et knippe sjøer og vann i og rundt hovedstaden. Dette ble det heller ikke snakket høyt om. De siste årene har den spredt seg til flere vann i Nord-Trøndelag, trolig av fiskere med større sans for stor fisk enn lover og regler.

Hensikten med de offisielle utsettingene var først og fremst at de glupske fiskene skulle beite ned overtallige bestander av røye, sik, mort og andre såkalt overflødige arter.

LUTVANN ER EN KALKHOLDIG dyp sjø sør for Groruddalen, som var stinn av stingsild og smårøye før utsettingen. Det skjedde dramatiske endringer i løpet av få år, selv om minst en tredjedel av de utsatt nykomlingene ble tatt av isfiskere allerede første vinteren. I løpet av sommeren 1987 hadde canadierne bikket kiloene og røyene, som tidligere så ut som kulepenner, var blitt betydelig fetere. Det ble satt ut et betydelig antall 2 og 3 årige ørreter, og i 1993 ble Lutvann kåret til Osloområdet beste fiskevann. Den største canadarøya i Villmarks liv sin storfisketabell stammer herfra og er på 6,5 kilo.

CANADARØYE ER DET SOM i USA kalles Lake Trout. Den kan bli 40 år og over 50 kilo. Den er laksefamiliens mest utpregede innsjøfisk, elsker kaldt vann og er primært fiskespiser. Arten er uhyre følsom for forurensning og forurensinger og trives best i dype klare innsjøer med god vannkvalitet. Gytingen skjer på høsten på stein og grusbunn. Den kan foregå fra titalls meters dyp til grunner på en meter.

ARTEN LEVER I DAG i beste velgående i mange av vannene den ble introdusert. Formering er påvist i Nøkle vann og Maridalsvannet og trolig også i Lutvann. I Lierne drives et hektisk næringsfiske etter den på høsten. Det største eksemplaret vi kjenner i Norge, ble tatt i Kvensjøen i høst og veide 11,6 kilo. Fangstmannen Arne Martin Kvemo fisker med garn fra land i gytetiden og har flere titalls storerger de siste fem årene på samvittigheten. Selv om den her lever nesten utelukkende på røyedielt, bør den være mulig å lure på store streamere og annet fanteri på høsten når den går grunt. Arne Kvemo kan melde om aggressiv adferd. Flere av fiskene han har tatt har bitemerker og rift i siden – et godt tegn for de av oss som liker fluer som irriterer eller imiterer annen fisk.